

УДК 327.02

І. В. ПАТЛАШИНСЬКА

МИРОТВОРЧІСТЬ: СПРОБА ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ**Патлашинська Ірина Вікторівна** – аспірантка кафедри політології Волинського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк)

У статті розглянуто процес становлення та розвитку понятійного апарату, що визначає природу миротворчої діяльності та її окремих різновидів. Висвітлено підходи до визначення термінології, що описує цю діяльність загалом та її специфічні форми.

Ключові слова: миротворчість; миротворча діяльність, операції, місії; операції з підтримки миру, встановлення миру, примусу до миру; гуманітарні акції, інтервенції.

Миротворчество: попытка терминологического анализа. В статье рассмотрен процесс становления и развития понятийного аппарата, определяющего природу миротворческой деятельности и ее отдельных разновидностей. Освещены подходы к определению терминологии, описывающей эту деятельность в целом и его специфические формы.

Ключевые слова: миротворчество; миротворческая деятельность, операции, миссии; операции по поддержанию мира, установление мира, принуждение к миру; гуманитарные акции, интервенции.

Peacekeeping: the attempt of a terminological analysis. The article describes the process of formation and development of the conceptual apparatus that determines the nature of peacekeeping and its individual species. Highlight approaches to defining the terminology that describes this work as a whole and its specific forms.

Keywords: peacekeeping; peacekeeping operations, missions, peacekeeping, peacemaking, peace enforcement, humanitarian action, intervention.

© І. В. Патлашинська, 2011

Постановка проблеми та її значення. Разом із збільшенням кількості миротворчих операцій по всьому світу та кількості країн-учасниць цих операцій зростає нагальна необхідність єдиної та уніфікованої термінології, яка б чітко визначала природу, мету та межі таких операцій. Більшість таких операцій здійснюється багатонаціональними силами і тому для досягнення максимальної ефективності використовується термінологія повинна однаково розумітись усіма націями, силами та персоналом.

Аналіз останніх досліджень свідчить про зростання уваги вчених до термінологічного аналізу миротворчої діяльності. Спробу дослідити понятійний апарат миротворчості зробили відомі науковці О.Нікітін у монографії «Конфлікти, тероризм миротворчість» [8] і в інших працях, зокрема у спільній статті з О. Демуренко «Термінологічні та концептуальні засади операцій з підтримки миру: аналітичний огляд» [13], В. Заємський у книзі «ООН та миротворчість» [4].

Серед вітчизняних науковців провідну роль у вивченні цієї проблематики відіграють дослідження співробітників Інституту міжнародних відносин Київського національного університету. Зокрема, досить ґрунтовно і пізнавально у контексті досліджуваної теми є праця О. Коппель та О. Пархомчука «Миротворча діяльність ООН: аналіз теоретичних поглядів західної політології» [6]. Має певний інтерес і стаття української дослідниці Є.Тихомирової «Міжнародні та регіональні конфлікти: інститут міжнародної миротворчості» [11].

Наше дослідження є спробою систематизувати використання та розуміння різних термінів, пов'язаних з миротворчою діяльністю. Предметом дослідження є співвідношення між різними підви-

дами миротворчої діяльності та виявлення основних розбіжностей між ними. Метою дослідження є аналіз змісту та визначення особливостей кожного виду миротворчих операцій, які в сукупності своїй становлять всю миротворчу діяльність світової спільноти. Зазначена мета визначає необхідність вирішити такі завдання:

- узагальнити і проаналізувати основні підходи до розуміння поняття «миротворчості»;
- виявити відмінності поняття «миротворчі операції» та класична війна;
- дослідити термінологічні відповідники основних складових миротворчої діяльності;
- вивчити сутність понять «операції з підтримки миру», «миротворчі операції», «миротворчі місії», «операції зі встановлення миру», «операції з підтримки миру», «операції з примусу до миру», «гуманітарні акції», «гуманітарні інтервенції», «поліцейські операції».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На сьогоднішній день існують кілька термінів, що використовуються для опису миротворчих процесів – миротворчість, миротворча діяльність, миротворчі операції, миротворчі місії, операції з підтримки миру, операції зі встановлення миру, операції з підтримки миру, операції з примусу до миру, гуманітарні акції, гуманітарні інтервенції, поліцейські операції на території інших держав тощо [3; 8].

Як справедливо зазначає Є. Тихомирова, оскільки численні терміни, що використовуються для опису миротворчої діяльності, мають свою специфіку, їх можна розглядати як самостійні наукові категорії, що створюють понятійне поле досліджуваної проблематики. У той же час всі вони певним чином пов'язані між собою, а поняттям «миротвор-

чість» практично охоплюються всі існуючі сьогодні форми дій з урегулювання конфлікту [11].

Миротворчість загалом і, зокрема, міжнародна миротворчість мають різні визначення у сучасній науці.

Широке трактування миротворчості, як зазначається у статті В. Поздняка, можна знайти у К. Дааза, який концептуалізував миротворчі операції як «спонтанні інститути», основані на міжнародних конвенційних (неформальних) нормах і процедурах, що веде до формування ще одного, миротворчого міжнародного режиму. У той же час «критичні соціальні теорії» і «критичні дослідження безпеки» прагнуть до деконструкції миротворчості і розглядають її як паліативні заходи, спрямовані на «лікування дисфункції глобальної політекономічної системи з позиції ліберального імперіалізму» [9; 10].

Подібне трактування зустрічаємо у статті «Проблематика сучасної миротворчості» О. Гогоши, де зазначається, що міжнародна миротворчість у широкому розумінні – це «дії, які спрямовані на досягнення угоди між конфліктуєчими сторонами за допомогою певних засобів» [2].

У вузькому змісті слова деякі науковці розглядають міжнародну миротворчість як систему операцій ООН у конфліктних регіонах, здійснюваних від імені світового співтовариства на основі принципів шостої (посередництва і підтримка вже досягнутого миру) і сьомої (силове встановлення миру) глав Статуту ООН [12, с. 76-77].

Таке вузьке трактування миротворчості через категорію «міжнародні миротворчі операції» знаходимо в українському законодавстві. Так, у Законі України «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях» записано, що «міжнародні миротворчі операції – міжнародні дії або заходи, які здійснюються за рішеннями Ради Безпеки ООН відповідно до Статуту ООН, ОБСЄ, інших регіональних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки, згідно з положеннями глави VIII Статуту ООН, а так само дії і заходи багатонаціональних сил, що створюються за згодою Ради Безпеки ООН та проводяться під загальним контролем Ради Безпеки ООН» [5].

Замість терміну «миротворчість» використовується словосполучення «миротворчі операції» достатньо часто, причому воно вживається як загальна назва різних видів миротворчої діяльності, здійснюваної для розв'язання конфліктів, запобігання ескалації, припинення воєнних дій, забезпечення правопорядку в зоні конфлікту, проведення гуманітарних акцій, відновлення порушених конфліктом соціальних і політичних інститутів, а також систем життєзабезпечення [9].

Як тотожні щодо поняття «миротворчість» вживається не лише термін «миротворчі операції», але й словосполучення «миротворча діяльність». Миротворча діяльність як сукупність заходів по врегулюванню та вирішенню конфліктів, у тому числі, які вже досягли стадії збройних зіткнень, містять усоби мирні засоби вирішення конфліктів відповідно до глави VI Статуту ООН «традиційні» операції

з підтримки миру, а також операції з примусу до миру, що здійснюються на основі глави VII Статуту ООН.

Разом з тим, деякі дослідники як початкове вживають останнє словосполучення, а похідним від нього вважають миротворчість. Так, відомий російський політолог і дипломат В. Заємський зазначає, що миротворча діяльність містить у собі превентивну дипломатію (preventive diplomacy), миротворчість (peacemaking) – самостійний сегмент миротворчих зусиль, підтримку миру (peacekeeping), примус до миру (peace enforcement) та миробудівництво (peace building). Разом з тим, зазначає вчений, слід розрізняти нюанси, оскільки ці поняття не є набором технічних засобів, що здійснюються один за одним, та можуть бути застосовані на всіх етапах врегулювання [4].

Останніми роками ведеться досить гостра дискусія щодо того, який термін слід вживати, коли мова йде про миротворчу діяльність. На наш погляд, враховуючи існуючі підходи щодо трактування миротворчості, доречно вживати перелічені вище поняття як тотожні – «миротворчість», «миротворчі операції», «миротворча діяльність». Об'єктивно така необхідність існує, оскільки узаконений на сьогодні термін «операції з підтримки миру», що спочатку адекватно відповідав характеру цілей, що покладались на нього в ході першого покоління операцій, а саме: спостереження за домовленостями щодо припинення вогню та розведення сил конфліктуєчих сторін, тепер уже не осягає нову сукупність поставлених завдань.

У відповідь на ці переміни був запропонований новий термін – «операції на користь миру», який був уперше обґрунтований у доповіді Групи високого рівня з операцій ООН на користь миру («Доповідь Брахімі») і з тих часів використовується в документах Департаменту з операцій по підтримці миру [1]. Заперечення країн, що розвиваються, проти осучасненого терміну пояснюються їх прагненням уникнути занадто розширеного тлумачення миротворчих зусиль. Вони побоюються, що формулювання «операції на користь миру» має на увазі в першу чергу силові дії відповідно до глави VII Статуту ООН [4].

Для нас термінологічні особливості не є настільки гострими оскільки паралельно з формулюванням «операції з підтримки миру» чи «операції на користь миру», чи навіть частіше, ми використовуємо поняття «миротворчість» чи «миротворчі операції», що є більш ширшим та відповідає англійському «peacemaking».

Миротворчі операції містять як політичний аспект, так і використання збройних сил і за багатьма фундаментальними принципами відрізняються від класичних бойових дій та традиційної битви. Вони належать до широкої групи військових дій, що загальновідомі як «операції відмінні від війни». Протягом останніх років ці операції набули надзвичайної популярності. Це особливо чітко прослідковується на території СНД.

Операції відмінні від війни. Протягом останніх років термін «операції, відмінні від війни» набув особливо широкого вжитку. Можливо коректніше

навіть буде сказати: «використання збройних сил не для воєнних цілей». Такі операції містять:

- різні миротворчі операції;
- міжнародні поліцейські операції, такі як ліквідація міжнародних кримінальних угруповань, боротьба з тероризмом, піратством, нелегальною торгівлею зброєю та наркотиками, та охорона стратегічно важливих об'єктів, таких як атомні електростанції, порти і т.ін.;
- законна інтервенція.

Деколи в операціях, відмінних від війни, збройні сили використовуються для очищення після великих катастроф, природних чи спричинених людьми; різних видів порятунку та проведення гуманітарних операцій.

На відміну від «класичної» війни, ці операції не мають на своїй меті арешт чи окупацію території ворога чи руйнацію його політичної, економічної та військової структури чи розгром його збройних сил. За рідкими випадками ці операції не проводяться проти держави, а лише проти збройних сил, організацій та рухів, що перешкоджають її нормальному існуванню. В більшості випадків такі операції мають обмежені цілі, які чітко визначаються ще до початку цих операцій. Багато таких операцій здійснюються спільними зусиллями декількох держав та відповідно до мандату міжнародної організації.

«Нетрадиційні» операції збройних сил.

Використовуючи збройні сили для невоєнних цілей на додаток до традиційних операцій, таких як захист, атака і т. ін. війська проводять «нетрадиційні» операції, що нехарактерні для «класичної» війни. Такі нетрадиційні операції містять: розмежування комбатантів; моніторинг угод щодо припинення вогню; сприяння досягненню політичних домовленостей; контроль за зброєю на ворогуючій стороні; роззброєння бандитських формувань; здійснення пошуку та конфіскації зброї; контроль за демілітаризованою та буферною зонами; різні форми моніторингу території (облаштування контрольно-пропускних пунктів, охорона поштових відділень, автозаправних станцій та інше); підтримка закону та порядку; припинення порушень домовленостей щодо перемир'я; охорона гуманітарної діяльності та, у деяких випадках, їх реалізація; допомога в організації та відновленні структур, що сприяють щоденному життю цивільного населення; допомога в проведенні переговорів між воюючими сторонами. Іншими словами, «нетрадиційні» операції збройних сил – це поєднання поліцейських дій, протиповстанських операцій, миротворчі операції та реалізація функцій окупаційного органу. Підтримка миру (Peacekeeping). Підтримка миру – узагальнений термін, що визначає декілька видів діяльності, що спрямована на: врегулювання конфлікту; запобігання ескалації конфлікту; припинення бойових дій; підтримка закону та порядку в конфліктній зоні; проведення гуманітарних акцій; відновлення соціальних та політичних інституцій чи функцій було порушено під час конфлікту; відновлення основних умов для щоденного життя. Відмінною рисою операцій з підтримки миру є те, що вони проводяться у відповідності з

мандатом ООН чи іншої регіональної операції, до функцій якої входять підтримка миру та міжнародної безпеки. Англomовні джерела називають операції з підтримки миру, як «peace operation» (США) та «peace support operation» (НАТО).

Миротворчі операції діляться на наведені нижче види, характеристика яких, на нашу думку, найбільш вдало зроблена в англomовній статті О.Нікітіна та О. Демуренка Basic Terminology and concepts in International Peacekeeping Operations: An Analytical Review [13].

Операції (акції) зі збереження миру (Operations (or Actions) to Preserve Peace).

Деякі джерела характеризують такі операції як «військова підтримка дипломатії» (Збройні сили США) або «місії по запобіганню конфліктам» НАТО. Цілями операцій зі збереження миру є наступні:

- запобігання погіршенню ситуації на внутрішньому та міжнародному рівні, запобігання збройним діям;
- вирішення та регуляція конфлікту.

Несилові політичні та дипломатичні методи грають першочергову роль у досягненні цих цілей, наприклад, посередництво, допомога в організації переговорів, розвиток та виконання компромісних рішень щодо конфлікту як у цілому, так і в окремих його складових (превентивна дипломатія).

У міжнародно-правовій доктрині найпоширенішим є поділ мирних засобів вирішення міжнародних спорів на дипломатичні (політичні) та правові (судові). До дипломатичних належать переговори, добрі послуги, посередництво, обслідування та примирення [13].

При здійсненні такої діяльності роль миротворчих сил полягає в:

- налагодженні та підтримці контактів між ворогуючими сторонами з метою встановлення довіри;
- забезпеченні безпеки політичної системи, що відіграє миротворчу роль;
- запобіганні та врегулюванні інцидентів, учасниками яких можуть стати озброєнні формування з метою перешкодити мирному врегулюванню конфлікту;
- діяльність як гаранта виконання домовленостей щодо припинення вогню.

Одним із важливих напрямків використання збройних сил для збереження миру є превентивне розгортання колективних чи міжнародних миротворчих сил у зоні можливої чи вже наявної ескалації конфлікту. Таке розгортання також відіграє важливу політичну та психологічну роль у мирному процесі, бо миротворчі сили розглядаються як гарант того, що жодна ворогуюча сторона не досягне військової перемоги шляхом раптового порушення перемир'я чи переговорного процесу.

Миротворчі операції (Peacemaking Operations).

Миротворчі операції проводяться за згодою всіх ворогуючих сторін чи на їхній запит. Наприклад, сторони можуть вирішити, незалежно чи під тиском міжнародних організацій чи окремих держав, припинити воєнні дії, але вони неспроможні це зробити без допомоги світової спільноти чи міжнародних миротворчих сил.

Серед цілей таких операцій виділяють наступні:

- допомога в припиненні воєнних дій;
- організація переговорного процесу.

Політичний аспект полягає в налагодженні контактів як прямих, так і через посередників, з метою припинення вогню. У цьому процесі озброєні миротворчі сили виконують наступні місії:

- розмежування воюючих сторін, включаючи встановлення демілітаризованих та буферних зон уздовж лінії між двома сторонами;
- моніторинг припинення вогню;
- допомога в підписанні угоди про перемир'я стосовно військових аспектів;
- запобігання та придушення спроб продовжувати бойові дії, включаючи такі спроби зі сторони непокірних польових командирів;
- налагодження контактів між польовими командирами та урядовими військами з метою розв'язання специфічних проблем, пов'язаних з припиненням вогню в різних місцевостях для встановлення там миру;
- запобігання ситуаціям, що можуть сприяти відновленню війни;
- підтримка закону і порядку в демілітаризованих та буферних зонах;
- охорона стратегічних об'єктів, таких як: водосховища, електростанції, фабрики, пошкодження яких спричинять великі незручності місцевому населенню;
- допомога в проведенні гуманітарних акцій, включаючи їх охорону та супровід.

Миротворчі операції, в основному, розпочинаються на етапі, коли сторони погоджуються припинити вогонь та закінчуються, коли перемир'я вже підписане.

Операції з підтримки миру (Peacekeeping operations).

Як сказав колишній Генеральний секретар ООН Д. Хаммаршельд: «Операції з підтримки миру є щось середнє між методами мирного розв'язання спорів (Глава VI) і примусовими заходами (Глава VII)», тобто миротворчі контингенти є поліцейською силою [7, с. 42]. Операції з підтримки миру також проводяться за згодою однієї чи всіх сторін конфлікту та підпадають під одну з двох категорій.

Перша з категорій містить операції з підтримки миру, що є логічним та практичним продовженням операцій зі встановлення миру. Після того як перемир'я вже було підписано, розпочинаються переговори з мирного врегулювання конфлікту.

Друга категорія містить операції, призначені для реалізації попередньо підписаних угод. Одним із прикладів є операція НАТО, що проводилась у Боснії, як наслідок Дейтонських домовленостей.

Що стосується військової частини, то миротворчі сили на додаток до інших миротворчих місій виконують наступні завдання:

- здійснювати моніторинг домовленостей про перемир'я в частині, що стосується військових аспектів, а також встановлення ліній припинення вогню, буферних та демілітаризованих зон та зон з різними спеціальними режимами;
- допомога в обміні територіями, якщо це сприятиме мирному врегулюванню конфлікту;

- допомога в організації містечок для біженців та збірних пунктів для видворених громадян;

- підтримка закону і порядку та допомога в організації цивільної влади на підконтрольних територіях;

- розслідування скарг та претензій щодо порушення перемир'я;

- організація збору та моніторингу певних видів зброї, першочергово зброї великого калібру.

Як правило, операції з підтримки миру завершуються, коли зникає будь-яка вірогідність відновлення воєнних дій.

Примусові акції є діями, які застосовує ООН згідно з положенням Статуту проти держав, що створюють загрозу миру, порушують мир та вчиняють агресію. Статут ООН забороняє вдаватись до війни для реалізації міжнародної політики чи для розв'язання спорів. Рада Безпеки (РБ) ООН володіє широким спектром заходів для застосування примусових заходів проти будь-якої держави, що порушує заборону. Примусові заходи можуть містити не лише використання збройних сил, але й наступні: економічна блокада, зупинка залізничного та повітряного сполучення. Примусові заходи застосовуються РБ ООН від імені ООН. Ці заходи застосовуються як під час міжнародного так і під час внутрішнього збройного конфлікту.

Операції з примусу до миру (Peace Enforcement).

Операції з примусу до миру містять у собі як загрозу використання, так і безпосереднє використання збройних сил з метою примусити ворогуючі сторони припинити вогонь та шукати мир. Такі операції можуть містити бойові дії, реалізовані миротворчими силами з метою розділити та обеззброїти ворогуючі сторони. Операції з примусу до миру проводяться як проти однієї сторони, так і проти всіх сторін, що відмовляються підкоритись вимогам припинити вогонь.

На практичному рівні операції з примусу до миру містять:

- реалізацію міжнародних санкцій проти ворогуючих сторін чи проти сторони, яка провокує конфлікт;

- ізоляцію конфліктних зон та запобігання розповсюдженню зброї, а також проникненню туди збройних формувань;

- здійснення ракетних чи повітряних ударів по стороні, що відмовляється припинити бойові дії;

- швидке розгортання миротворчих сил у зоні бойових дій для реалізації покладених на них обов'язків.

Після завершення операцій з примусу до миру збройні сили приступають до виконання завдань більш типових для миротворчості. Слід також зазначити, що більшість операцій з примусу до миру згодом набирають рис класичної війни. Такими прикладами є операції ООН у Кореї протягом 1950-1953 років та Бура в пустелі проти Іраку.

Операції з відбудови миру (Peace-Building Operations).

Ці операції репрезентують цілі й спектр дій та заходів, що можуть бути застосовані по закінченні воєнної фази конфлікту. Їх ціллю є запобігання відновленню конфлікту. На додаток до військових

заходів, які застосовують операції з примусу до миру, операції з відбудови миру включають: відновлення соціальних та політичних структур та інститутів відповідальних за унеможливлення відновлення конфліктної ситуації; відновлення довіри між ворогуючими сторонами; забезпечення принаймні мінімальної гарантії миру між цивільним населенням; вирішення проблем біженців та інших категорій, які постраждали під час конфлікту; відбудова структур відповідальних за економіку, правопорядок, освіту, охорону здоров'я. Говорячи загалом, в операціях з відбудови миру беруть участь як цивільні, так і військові миротворчі сили. Повноваженнями військових є виконувати фінальну демобілізацію тепер уже колишніх воюючих сторін.

Гуманітарні акції (Humanitarian Actions).

Гуманітарні акції, в більшій чи меншій мірі, є частиною всіх миротворчих операцій. На додаток, вони реалізуються незалежно від інших дій спрямованих на закінчення конфлікту та відновлення миру. Гуманітарні акції проводяться для надання допомоги. Вони допомагають у щоденному житті цивільному населенню, яке стало жертвою військових дій. Дуже часто ці акції здійснюються шляхом

спільних зусиль миротворчих сил та міжнародних організацій як урядових, так і неурядових.

Гуманітарні акції полягають в: - доставці їжі, ліків, медичного персоналу, палаток і т.ін. у зону конфлікту; - створенні медичних закладів, наметових містечок, пунктів роздачі продуктів, шкіль і т.ін.; - евакуації певних груп населення; - похованих загиблих.

Першим завданням миротворчих сил є охорона персоналу, що здійснює гуманітарну місію, а також охорона обладнання, продуктів, медикаментів та інше. Практика показує, що в основному самі військові і здійснюють гуманітарну діяльність. У деяких джерелах зустрічається назва «гуманітарні місії».

Висновки. Отже, незважаючи на різні підходи до розуміння миротворчості та миротворчих операцій ми прийшли до висновку, що це сукупність заходів щодо врегулювання або запобігання конфлікту. Важливо зазначити, що зміст, який у собі несе поняття «миротворчі операції», весь час знає еволюції разом із удосконаленням самого досвіду проведення цих операцій. Також важливо, що миротворчі операції належать до операцій відмінних від війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гвоздь В. Миротворчість – це не прогулянка на війну [Електронний ресурс] / В. Гвоздь // Камуфляж. – 2007, № 5 (54).: Режим доступу : http://www.kit.com.ua/ka/index.php?id=1&id_art=63.
2. Гогош О. Проблематика сучасної миротворчості [Електронний ресурс] / О. Гогош Україна-НАТО: регіональний вимір. – Матеріали всеукр. науково-практ. конференції. – Львів. – 2008. – Режим доступу: <http://natoua.org/index.php>.
3. Доклад Группы по операциям ООН в пользу мира. /2000/ 809. – Нью-Йорк. – ООН. – 2000. – 75 с.
4. Заемский В.Ф. ООН и миротворчество. Курс лекций. [Текст] / В.Ф. Заемский – М. : Международные отношения, 2008. – 312 с.
5. Закон України «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=613>.
6. Коппель О.А. Миротворча діяльність ООН: аналіз теоретичних поглядів західної політології / О. Коппель, О. Пархомчук. – Актуальні проблеми міжнародних відносин. – В. 58. – Ч. II. – 2005. – С. 97-100.
7. Мы, народы: роль Организации Объединенных Наций в XXI веке. Доклад Генерального секретаря [Електронний ресурс] // А/54/2000 27 марта 2000 года. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/conferen/millennium/2000.doc>.
8. Никитин А.И. Конфликты, терроризм миротворчество [Текст] / А.Никитин. – М.– Навона. – 2009. – 232 с.
9. Операции ООН по поддержанию мира, Обзор деятельности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/peace/pko/view.htm>.
10. Поздняк В. Концепции миротворчества в исследованиях проблем международной безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nato.w-europe.org/show.php?art=95&rubr.37>.
11. Тихомирова Є.Б. Міжнародні та регіональні конфлікти: інститут міжнародної миротворчості [Текст] / Є.Тихомирова. – Слов'янський вісник. – Рівне. – 2010. – №9. – С. 152-161.
12. Юргенс И.Ю. Архитектура евроатлантической безопасности / Под общей редакцией проф. И. Юргенса, акад. чл.-корр. А.Дынкина, В. Барановского. [Текст] / И.Ю. Юргенс. – М.: Экон-Информ. – 2009. – 124 с.
13. Demurenko Andrei. Basic Terminology and concepts in International Peacekeeping Operations: An Analytical Review [Text] / Andrei Demurenko Alexander Nikitin // Low Intensity Conflict & Law Enforcement. – London. – Frank Cass. – 1997. – V.6. – P. 111-126.
14. Rikhye J. The Thin Blue Line: International Peacekeeping and its Future [Text] / J.Rikhye, M. Harbottle, B. Egge. – New Haven. – Jule University Press. – 1974. – P. 11.